

відсутня суперечність між науковцями, що сприятиме в подальшому удосконалення регулювання безпеки підприємницької діяльності саме з правової точки зору, і тим самим буде полегшення формування стратегій у бізнес-середовищі, щоб мінімізувати настання загроз.

Література

1. Правове забезпечення корпоративної безпеки: навчально-практичний посібник / О.А. Альонкін, Н.О. Бондаренко, А.С. Захарчук та ін., за заг. ред. Р.В. Мельниченка, В.М. Нікітенка. Київ: ДТЕУ, 2024. 502 с.
2. Економічна безпека підприємства: виклики XXI сторіччя: монографія / Т. Л. Зубко. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 420 с.
3. Сонюк О. Архітектура безпеки бізнесу. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2024. № 3, С. 37–51.
4. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV : станом на 28 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
5. Крегул Ю.І. Безпека підприємницької діяльності в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія / Ю.І. Крегул, Р.О. Банк. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 240 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-509-2-12>

ПРО «ОСНОВНЕ ПИТАННЯ» ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

Костенко Олександр Миколайович

*доктор юридичних наук, професор, академік (дійсний член)
Національної академії правових наук України, провідний науковий
співробітник, Інститут держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Для того, щоб адекватно відповідати на виклики часу, юридична наука має заглиблюватися до фундаментальних проблем. Від їх вирішення залежить ефективність практичної діяльності по забезпеченню правопорядку в суспільстві.

Як свідчить історичний досвід, самому феномену «ПРАВО» можуть надаватися різні інтерпретації і залежно від цього правові засоби по-різному використовуються в соціальній практиці. Наприклад, при демократії і автократії.

Іншими словами, інструменти права можуть використовуватися як для творення добра, так і для зловживань.

Виникає питання: як слід інтерпретувати феномен «ПРАВО» аби його можна було ефективно використовувати як інструмент для

забезпечення правопорядку, сприятливого для суспільного добробуту і прогресу?

Для здійснення такої інтерпретації потрібна юридична наука, що має адекватний методологічний інструментарій. Якою ж саме має бути ця юридична наука?

Що стосується «пошуку» такої юридичної науки, то тут слід навести цитату Гуго Гроція про справжню наукову юриспруденцію. Так, Г. Гроцій, розглядаючи питання що є справжньою юридичною наукою, писав: «Багато хто до цих пір намагався надати цій галузі (тобто юриспруденції, – О. К.) наукової форми, але ніхто не зміг цього зробити, та й, по правді кажучи, це неможливо було здійснити інакше як ... відокремивши те, що виникло внаслідок встановлення, від того, що випливає із самої природи» [1, с. 52].

Що ж то таке «сама природа», з якої – за Гуго Гроцієм – має «впливати» НАУКОВА ФОРМА юриспруденції?

Із розвитку, зокрема, ідей Дж. Локка й Е. Дюркгейма випливає ідея про існування, поряд із фізичною і біологічною формами природи, також соціальної її форми, так би мовити, «третьої природи», яка відрізняється від фізичної і біологічної природи та існує за своїми законами, відмінними від фізичних і біологічних законів. Ці закони є законами соціальної природи. Люди мають відкривати ці закони й керуватися ними в своєму суспільному житті. Якби ці закони реально не існували і не діяли в суспільстві, то людям було б усе дозволено, тобто керуватися сваволею і ілюзіями. За такої ситуації було б неможливим існування самого людського суспільства.

Вчення, що визнає існування соціальної природи, яка існує за своїми власними законами, відмінними від законів фізичної і біологічної природи, називається *соціальним натуралізмом* [1, с. 128].

Закони соціальної природи випливають із природної необхідності, на якій засновується суспільне життя людей. Тобто закони соціальної природи – це правила суспільного життя людей, що породжуються природною необхідністю, що існує в суспільному житті людей. Ще наші пращури відкрили закон соціальної природи, який формулюється так: «*Necessitas vincit legem*» («Необхідність вище законів влади»). Відповідно до цього можна стверджувати про наступний принцип соціального натуралізму: «природна необхідність, що відображається в законах соціальної природи, вище законодавства, створюваного людьми (у тому числі і конституцій)».

Згідно із соціальним натуралізмом, найвища влада для людей – це влада законів соціальної природи, які відображають природну необхідність. Це положення реалізується, наприклад, в інституті дерогації, тобто в відступі від дотримання певних задекларованих у позитивному законодавстві про права людини через природну необхідність, викликану війною, пандемією чи іншою стихією.

Виходячи з зазначеного, уявляється, що може бути сформульоване «основне питання» юриспруденції: що є першоджерелом права – воля і свідомість людей чи закони соціальної природи? Відповідно до соціального натуралізму відповідь на нього має бути такою: ПЕРШОДЖЕРЕЛОМ ПРАВА Є ЗАКОНИ СОЦІАЛЬНОЇ ПРИРОДИ,

ЩО ПОРОДЖУЮТЬСЯ ПРИРОДНОЮ НЕОБХІДНІСТЮ, ЯКА ІСНУЄ В СУСПІЛЬНОМУ ЖИТТІ ЛЮДЕЙ.

А яку ж роль тоді виконують воля і свідомість людей, зокрема законодавця? Згідно з соціальним натуралізмом, воля і свідомість людей – це засоби для пізнання (відкриття) реально існуючих і діючих в суспільстві законів соціальної природи і втілення їх в позитивному законодавстві (Конституції, Цивільному кодексі, Кримінальному кодексі тощо).

З соціально-натуралістичної доктрини юриспруденції випливає наступна інтерпретація феномена «ПРАВО»: ПРАВО – це реально існуючі і діючі в суспільстві незалежно від волі і свідомості людей закони соціальної природи, пізнані (відкриті) людьми і втілені в форму позитивного законодавства.

Таке соціально-натуралістичне праворозуміння виключає ідею, якої тримається позитивістське праворозуміння, що першоджерелом права є воля і свідомість, які можуть набирати форму правової сваволі і правових ілюзій, і які можуть проявлятися в зловживаннях правовими інструментами (наприклад, в виданні неправових законодавчих актів, при постановленні неправосудних рішень судами тощо).

Згідно з соціально-натуралістичним праворозумінням, правопорушення – це прояв неузгоджених з законами соціальної природи волі і свідомості, що проявляються в порушенні законів соціальної природи, відображених в позитивному законодавстві (Конституції, Цивільному кодексі, Кримінальному кодексі тощо).

В світлі соціально-натуралістичного праворозуміння визнати правопорушення можна лише те діяння, яке порушує закони соціальної природи, відображені в чинному позитивному законодавстві. Це критерій протистоїть практиці визнання діяння правопорушенням, керуючись сваволею і ілюзіями (як, наприклад, це мало місце при радянському тоталітаризмі – визнання приватно-підприємницької діяльності правопорушенням).

Отже, згідно методології соціального натуралізму, «основне питання» юриспруденції слід вирішувати так: першоджерелом права є закони соціальної природи, і зокрема закони природного права, які мають пізнаватися (відкриватися) людьми і втілюватися в форму позитивного законодавства. З такого вирішення «основного питання» випливає, що усі люди і народи, – а також, зокрема, законодавці, суди і державні службовці, – в своїй соціальній практиці мають керуватися принципом верховенства законів соціальної природи, і зокрема принципом верховенства законів природного права.

Таке вирішення «основного питання» юриспруденції, втілене в соціальну практику, може сприяти забезпеченню правопорядку, узгодженого з законами соціальної природи, і зокрема з законами природного права.

Засобом для забезпечення цього правопорядку має бути правова культура громадян, заснована на ПРИНЦИПІ ВЕРХОВЕНСТВА ЗАКОНІВ СОЦІАЛЬНОЇ ПРИРОДИ, одним з різновидів яких є закони природного права.

Доктрина соціально-натуралістичної юриспруденції може бути використана, зокрема, для вдосконалення концепції професійної підготовки юристів, яка б передбачала не лише вивчення позитивного законодавства, а й формування правової культури юристів, заснованої на принципі верховенства законів природного права.

Література

1. Гроций Гуго. О праве войны и мира. М., 1994. – 784 с.
2. Костенко О.М. “Нові очі” для нового часу (про соціальний натуралізм). Луцьк : Терен, 2022. 128 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-509-2-13>

АДАПТАЦІЯ ПРАВНИЧОЇ НАУКИ ДО ВИКЛИКІВ ВІЙНИ, ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ТА ЗМІН У ПРАВНИЧІЙ ОСВІТІ

Котов Вячеслав Володимирович

бакалавр курсант 2-го курсу,

*Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

У сучасному світі юридична професія стикається з безпрецедентними викликами, включаючи збройні конфлікти, глобальні кризи, гібридні загрози, масову міграцію та освітні реформи. В Україні ці виклики посилюються після повномасштабного вторгнення Російської Федерації у 2022 році, що зумовило необхідність переосмислення функціонування всієї системи правової та правової освіти [1, с. 4]. Право вже не є лише навчальною дисципліною, а стало активним чинником національної безпеки, національної правової автономії та інтеграції в європейський правовий простір [2, с. 7].

Сучасна правова освіта потребує модернізації змісту, методів та інститутів. За змістом реформи вводять до шкільних програм зміст з міжнародного гуманітарного права, захисту прав людини під час війни, правового регулювання кризових ситуацій. Методологія передбачає використання сучасних методів навчання: платформ дистанційного навчання, симуляцій, кейсів з реальними прикладами війни [3, с. 57]. Інституційно юридичні школи потребують мобільності, міжнародної підтримки та безперервності викладання в нестабільному середовищі [4, с. 21]. Війна змусила вчених-юристів звернутись до нових питань: правового оформлення воєнного стану, визначення воєнних злочинів, правових аспектів репарацій, повернення окупованих територій [5, с. 9].

Правові дослідження також стали майданчиком для спілкування з суспільством: юристи беруть участь у публічних дебатах, роз'яснюють